

דברי ברכה

הרב אייל גריינר

ראש ישיבת טפחות, הנהלת איגוד ישיבות ההסדר

מחשבות תוגה מתרוצצות בקרב לב חושב. האם שעת חירום כזאת
מכוונה להוצאת ספרים לאור עולם. הלא ישאל השואל, עם ישראל
טובע בים של דמעות ואתם אומרים שירה?

(הגאון הרב חיים עוזר גרודזינסקי בהקדמת ספרו 'אחיעזר')

לשאלה מסעירה ונוקבת זו שמציב הרב גרודזינסקי בהקדמת ספרו הוא משיב
בארוכה על נאמנות לומדי התורה ומסירותם ללימודה גם בעת הצרות.

נדמה שגם היום יהיו שישאלו שאלה זו ביחס לספר שלפניכם. אולם, אע"פ שיש
דמיון בין הימים שקדמו להוצאת ספרו של בעל האחיעזר לימינו אנו, כגודל הדמיון
כך עוצמת השוני. נדמה בעיני שהתשובה לשאלה זו בימינו שונה בתכלית.

גם היום מצויים אנו בשעת חירום; גם היום עם ישראל טובע בים של דמעות; גם היום
אנו בעיצומם של ימי מלחמה כנגד אויבינו המבקשים למחות את שם ישראל מעל
האדמה; גם היום יש מאחינו ואחיותינו שגורלם טרם נודע.

אולם בכך מסתיים הדומה ומתחיל השונה. היום שלא כבעבר אנו משיבים מלחמה
שערה, לא רק מלחמת מגן אלא מלחמה התקפית נחושה לכלות הרשעה מעל העולם;
היום שלא כבעבר אנו לא מניחים לעולם לעצום עיניו; היום שלא כבעבר יודע כל
אויב שיש מחיר לפעולותיו ויד האומה תשיג אותו בכל מקום ובכל זמן.

מיום שמחת תורה תשפ"ד התעוררה ביתר שאת וביתר עוז גבורתם של רבים, ביניהם
אלפים רבים מבוגרי, רבני, אברכי ותלמידי בתי המדרש שלנו. בעיצומו של יום פשטו
תלמידינו את טליתותיהם, עטו על עצמם אפוד ונשק ושעטו אל שדות הקרב לצאת
לעזרת ה' בגיבורים.

מאז ועד היום בכל בית מדרש הומים הלבבות בשני דופקי חיים: הדופק האחד

באוהלי התורה, ובהתאמה מושלמת הדופק המחובר עימו, באוהלי המלחמה.
קול הלמות הלב בשני המחנות גם יחד עולה עד לב שמיים ומגיע עד לכיסא הכבוד
ומכריז:

מִי כְּעִמּוֹ יִשְׁרָאֵל גּוֹי אֶחָד בְּאָרֶץ

ספר זה נולד מתוך רצון להפגיש את האוחזים בו עם התשובה לשאלה המנקרת אצל
רבים בעם ישראל מאז שמחת תורה: מהי הערוגה שבה צומחים אותם אנשים בני
הארץ הטובה, יפי הטוהר הללו? במה משקים אותם?

ספר זה הינו נסיון צנוע להביא לפני הלומד טעימה מהקולות ומהתורות של אוהלי
התורה שבהם גדלה ומתעצבת אותה רוח נישאה.

לסיום אבקש להודות למערכת אסיף שטרחו ועמלו במסירות ודייקנות בסד זמנים
קצר ותוך כדי ימי מילואים רבים ושלל אתגרים להוציא מתחת ידם תורה מפוארת
בכלי מתוקן. בנוסף, נודה לר' אורי פינסקי רמ"ט האיגוד על כל הטרחה וההשקעה
במשימות האיגוד בכלל ובהוצאת הספר בפרט.

בתפילה עמוקה לשובם של לוחמינו עטורי ניצחון לשלום, ופדיון השבויים, לישועה,
לנחמה ולגאולה שלימה במהרה בימינו.



נשיא המדינה
رئيس الدولة
THE PRESIDENT

ירושלים, י"א באייר תשפ"ד
19 במאי 2024

תלמידי ורבני ישיבות ההסדר, יקירי.

כשחכמינו קבעו כי הספר והחרב ירדו כרוכים יחדיו מן השמיים הם הביאו לידי ביטוי את המורכבות ואת העוצמה שחיבור רוח וגוף, שמיים וארץ, מלחמתה של אומה ומלחמתה של תורה. היכולת ללכת לאורו של דוד מלך ישראל אשר תואר בשם "עֵדֵינו הַעֲנֵנִי" ולפי דברי חז"ל: "כשהיה יושב ועוסק בתורה - היה מעדן עצמו כתולעת, ובשעה שיוצא למלחמה - היה מקשה עצמו כעץ", היכולת הזו היא אשר מייצרת את דמותו של בן ישיבת ההסדר כפי שאנחנו מכירים אותו במדינת ישראל של ימינו.

כבר שנים ארוכות שישבות ההסדר כולן מגדלות דורות של לוחמים ודורות של לומדים, בנים נאמנים לאומה, למדינה ולצבא שאוחזים גם בחרב, ברובה ובידית המטוס ומקיימים הלכה למעשה בחייהם ובבחירתם את צוואת שלמה המלך: "טוב אֲשֶׁר תִּאָחַז בְּיָדוֹ וְגַם מִזֶּה אֵל פֶּנֶחַ אֶת נַדָּד". זהו ה"קיום היהודי המשולב והשלם", כפי שהגדיר זאת הרב ד"ר אהרן ליכטנשטיין במאמרו המכונן "זאת תורת ההסדר": "ההסדר במיטבו שואף למשוך ולפתח בני תורה בעלי רצון עז ומקיף להיות תלמידי חכמים, אך המרגישים בו-זמנית חייבים - מוסרית והלכתית - לעזור להגן על עמם ומולדתם; הרואים במחויבותם הכפולה, בהתחשב באילוצים ההיסטוריים של מקומם ושעתם, זכות וחובה גם יחד; האוהבים... לא את התורה פחות אלא את כנסת ישראל יותר".

גם במלחמה שאנו נתונים בעיצומה התייצבו תלמידי ובוגרי ישיבות ההסדר ללא כל היסוס, לפעמים אפילו מבלי להמתין לקריאה, כדי להתגייס למלחמת המצווה להושעת ישראל מיד צר. לדאבון הלב רבים מהם אף שילמו על כך בחייהם והותירו לנו מורשת נצח - להיות ראויים.

את משימת החיבור הזו שמגולמת ב"תורת ההסדר", אנחנו נדרשים להמשיך ולחזק, להמשיך ולהעמיק, להמשיך ולהפיץ ומתוך כתלי בית המדרש לצאת אל שדה הקרב ולא פחות חשוב, כמובן - אל החברה הישראלית. אנחנו נדרשים לחיבור בין קהילות ומגזרים, בין שפות, השקפות ודעות, ובין אנשים - שיווליד חברה ישראלית חזקה ועוצמתית יותר; כזו המסוגלת לעמוד יחד אל מול כל אתגר.

אני מאחל לכולכם המשך עשייה ברוכה בכל מרחבי החיים, שיבה אל הבית ואל בית המדרש והמשך שותפות אמיצה בבניין מדינת ישראל, עם ישראל, ארץ ישראל ותורת ישראל.

עלו והצליחו,

הצלחתכם היא הצלחת כולנו.

בברכה,
יצחק הלצוג
נשיא המדינה

פתח דבר

אהבת עולם בית ישראל עמך אהבת
 על כן ה' אלקינו בשכבנו ובקומנו נשיח בחוקיך
 ונשמח בדברי תלמוד תורתך
 כי הם חיינו ואורך ימינו ובהם נהגה יומם ולילה

כאשר כתב רבי אברהם דנציג את ספריו 'חיי אדם' ו'חכמת אדם' היו שלובים בחייו אהבת התורה, לימודה והתמדתה יחד עם פרנסה ממסחר, לקיים "יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ". בהקדמת ה'חכמת אדם' הוא כותב על אהבת התורה: "כי בנסיעתי לדרך דעת עליה ובישיבתי בחנות דעתי עלי' ותיתי לי שאפילו בשעת משא ומתן פעמים הרבה היה דעתי עליה".

באותם ימים נחשב שילוב של לימוד תורה בשקידה ובהתמדה יחד עם מלחמה להגנת העם והארץ לחזון רחוק, חלום שמעטים ביותר שותפים לו. הפעם האחרונה שבה ראו יהודים במו עיניהם לוחמים בני תורה נלחמים בשם ה' אלקי מערכות ישראל בארץ אשר עיני ה' אלקינו בה היתה בימי בר כוכבא ותלמידי רבי עקיבא.

והנה, בדורנו שלנו, זוכים אנו לראות כדבר של יום ביומו, כשגרת חיים שהיא כמעט מובנת מאליה עבורנו, ובאמת היא נס ופלא קיימים - בני תורה לוחמים ומשרתים בצבא ההגנה לישראל. ממשיכיהם של דוד המלך, עדינו העצני, יואב בן צרויה ובניהו בן יהוידע. מקיימים בעצמם גבורה שהיא משורש אבות האומה, יחד עם אהבת התורה - ואפילו ברגעים שבין משימה למשימה - דעתם עליה, ובנסיעתם בטנק - דעתם עליה; ובשבתם בנמ"ר - היא עימם, כקמיע, וכספר תורה שיוצאה ונכנסת עם מלך ישראל, ומכוונת את דרכם-דרכנו של כולנו. כחלק היוצא לקרב וכחלק תומכי הלחימה ומשרתי החזית שבעורף - יחדיו יחלוקו תורה ושירות בצבא, ושניהם בשם כל ישראל.

ובהיות התורה מתקיימת ואחוזה על ידי בני הישיבות, היא מתחדשת באור כפול ומכופל - חידוש של תורה, חידוש של עם, חידוש של גאולה, וחידוש של בשורה של מפגש שמים וארץ, בחיי אדם ועם, אומה, תורתה וארצה.

* * *

השנה, שנת היובל ומחצה לכינונה של מדינת ישראל, ובחלוף יובל שנים למלחמת יום הכיפורים, חווים אנו אירועים בסדר גודל תנ"כי כאשר מתקפת טרור איומה החרידה את ישראל משלוותו והפרה את שמחת חג שמיני העצרת ביום שמחת התורה תשפ"ד. לנוכח ההתקפה עם ישראל כולו התגייס ויצא למלחמת עזרת ישראל מיד צר, להציל את העם, ולהגן על המדינה, לחלץ את האחים מן השבי, ולהחזיר את כבוד האדם, את כבודו של העם, ולקדש את שם ה' אשר חולל על ידי מחרפי מערכות אלקים חיים.

חלקם של בני התורה במלחמת עזה הינו יוצא דופן ומעורר השראה. שותפות ישיבות ההסדר, על תלמידיהן, רבניהן, ובוגריהן הגיעה לשיאים חדשים, ובכאב רב באה גם לידי ביטוי בנפילתם של גיבורי ישראל מקרב בני הישיבות בחזיתות הצפון, הדרום, וגם בשומרון. בשעת המלחמה דעתם של בני התורה עליה, ואף היא דעתה עליהם, בעת צאתם לריענון ולחופשה חוזרים הם עליה ואליה, ואף היא חוזרת אליהם ומתהדרת בהם. אין הם עוזבים אותה, ואין היא נעזבת מהם. הם אותיות מאותיותיה של התורה, והיא נשמתם של ישראל.

בשעה שהחיילים יוצאים מן הישיבה למערכה ולמלחמת מצווה, עומדת הישיבה כולה מאחוריהם. ובשעה שבית המדרש שוקק וחי בלימוד ובתפילה, אלה הם חייליו שמגנים עליו עוטפים אותו ומאפשרים את קיומו - הם בעזרת ה' יתברך אוזרי ישראל בגבורה, והיא עוטרת אותם בתפארה, מכינה מצעדי גבר ונותנת ליעף כוח.

באותם הימים עצמם שבהם התבלטה גבורת בני ישיבות ההסדר בשדה הקרב, ובמחנה שורה התגלתה והתעצמה מסירותם הקדושה, יחד עם משרתי הגנת הגבולות, חילות השדה האוויר והים וזרועות המודיעין, התחדשו בבתי המדרש של הישיבות חידושי התורה ברוח הימים והתקופה: מענה הלכתי לשאלות שהתחדשו, מקורות עוצמה רוחנית שנתגלו ונדרשו, וקומות נוספות של בניין הקומה הנפשית והנשמית של העם הצועד בפעמי גאולה נוכח חושך ענן וערפל הקרב מתוך ביטחון בה' אלקי ישראל המלמד דיניו לקרב ואצבעותינו למלחמה.

בלב רוטט ונרגש, אנחנו שמחים לחלוק עם אוהבי התורה די בכל אתר ואתר את הכרך המיוחד הזה של תורת ההסדר בימי מלחמת חרבות ברזל. את המאמרים מלווים שירים שנכתבו על ידי לוחמים בני תורה במלחמה הנוכחית, ומבטאים את הרוח המיוחדת שפעמה בהם. בחודשים הקרובים אי"ה יצא בנוסף לכך ספר ייחודי המספר סיפורם של הנופלים בני ישיבות ההסדר.

תודה גדולה לכל הלוחמים, ותומכיהם, בחזית ובעורף. תודה לחיילי צה"ל ומפקדין, לרבני הישיבות ועמודי התורה והתפילה. תודה לכל הרבנים הכותבים, ולכל צוות העורכים, המגיהים, המעמדים והמסייעים קטנים כגדולים. בתפילה לניצחון שלם בקרוב, לישועת העם והארץ, ולהתגלות אור התורה על כל מרחבי החיים.

ואהבתך אל תסיר ממנו לעולמים

ברוך אוהב עמו ישראל

* * *

עם הורדת הספר לדפוס, התבשרנו על פציעתו בשדה הקרב של חברנו, הרב ישי אנגלמן, ר"מ בישיבת מעלה אדומים ומחברי מערכת אסיף, לו גם מאמר באסופה הנוכחית. נקדיש את הספר לרפואתו בתוך כל שאר פצועי המערכה, ולגאולה קרובה.

המלחמה בישראל



"גדול קידוש השם מחילול השם" - אמירה הלכתית, מחשבתית או ערכית

הרב משה אדלר, ראש ישיבת נהריה

איסור 'חילול השם' מופיע כמה פעמים במשנה ובתוספתא אך אינו מצוין כעבירה ייחודית¹. במדרשי ההלכה ובתלמוד הבבלי והירושלמי² חטא 'חילול השם' הופך להיות בעל משמעות מיוחדת, עד שהגדיל רבי יהודה בן פזי³ שקבע שזו העבירה החמורה ביותר (ירושלמי נדרים ג, ט):

1 להלן המקומות בהם הוא מובא. סנהדרין ו, ד: "כיצד תולין אותו... ומתירין אותו מיד ואם לן עובר עליו בלא תעשה שנאמר (דברים כא) לא תלין נבלתו על העץ כי קבור תקברנו כי קללת אלהים תלוי וגומר כלומר מפני מה זה תלוי מפני שבירך את השם ונמצא שם שמים מתחלל"; אבות ד, ד: "רבי יוחנן בן ברוקא אומר כל המחלל שם שמים בסתר נפרעין ממנו בגלוי. אחד שוגג ואחד מזיד **בחלול השם**"; אבות א, יא: "אבטליון אומר חכמים הזהרו בדבריכם שמא תחובו חובת גלות ותגלו למקום מים הרעים וישתו התלמידים הבאים אחריכם וימותו ונמצא שם שמים מתחלל"; אבות ה, ט: "חיה רעה באה לעולם על שבועת שוא ועל חלול השם" וכהאי גוונא באבות דרבי נתן נוסחא ב, מא; תוספתא תרומות י, יז: "אין מביאין תרומה מן הגרן לעיר ומן המדבר לישוב, אבל מקום שחיה אוכלתה ובהמה אוכלתה, התקינו שיהא מביא ונוטל שכרו מכהן, מפני חלול השם"; תוספתא יומא ד, יב: "מפרסמין את החניפין מפני חילול השם"; תוספתא בבא קמא י, טו: "חומר גזל הגוי מגזל ישראל, הגוזל את הגוי ונשבע ומת, חייב להחזיר מפני חילול השם"; אבות דרבי נתן נוסחא א, יב: "ואנשי סדום רעים וחטאים לה' מאד (בראשית יג, יג). (רעים - זה עם זה), וחטאים - זה גלוי עריות, לה' - זה חילול השם. מאד - שמתכווין וחוטאים"; אבות דרבי נתן נוסחא א, לט: "חמשה אין להם שליחה: המרבה לשוב, ומרבה לחטוא, והחוטא בדור זכאי, וחוטא על מנת לשוב, וכל מי שיש בידו חלול השם".

2 דיון במקורות המקראיים, התנאיים והאמוראיים לעניין חילול השם מופיע בעבודת תזה של עדינה שטרנברג, 'קידוש השם' ו'חילול השם' במקורות התנאיים, בר אילן תשס"ז. דיון במסירות נפש והשינוי בהגדרת קידוש השם מופיע בעבודת דוקטור של איה ברסקי אלישיב, 'קידוש ה' בארץ ישראל בעת העתיקה, תל אביב תשס"ז.

3 אמורא ארץ ישראל בדור השלישי. לדעת בעלי התוספות (בבא בתרא קמט, א ד"ה רב) שם אמו של ר' יהודה היתה פזי (אולי בתו של ר' חייא - ראה יבמות סה, ב).

בתורה ובנביאים ובכתובים מצינו שהשבת שקולה כנגד כל המצות שבתורה...⁴

עבודה זרה קשה מכולם (במדבר טו, כב) וכי תשגו ולא תעשו את כל המצות האלה.

אמר רבי יודה בר פזי **חילול השם קשה מכולן** הדא הוא דכתיב (יחזקאל כ, לט) ואתם בית ישראל כה אמר ה' אלהי ישראל איש גילוליו לכו עבודו ואת שם קדשי לא תחללו וגו'.

משמעות הפסוק ביחזקאל היא שעדיף לעם ישראל לעבוד עבודה זרה ולא לחלל שם שמים!⁵

אמנם הרב משה מרגלית מחבר ה'פני משה', ממתן מעט את דברי רבי יהודה ומסביר כוונתו שעדיף עבודה זרה **בצנעא** מחילול השם **בפרהסיה**, וכדברי הבבלי (קידושין מ, א) הלומד דברים אלו מאותו פסוק:

אמר רבי אבהו משום רבי חנינא: **נוח לו לאדם שיעבור עבירה בסתר ואל יחלל שם שמים בפרהסיא**. שנאמר: ואתם בית ישראל כה אמר ה'... איש גילוליו לכו עבדו [ואחר] אם אינכם שומעים אלי ואת שם קדשי לא תחללו.⁶

אבל על פי הפשט, רבי יהודה בן פזי בירושלמי אינו מחלק בין פרהסיא לצנעא. גם הרמב"ם (שבועות יב, א-ב) אינו מחלק בין צנעא לפרהסיא:

אף על פי שלוקה הנשבע לשוא או לשקר, וכן הנשבע שבועת העדות או שבועת הפקדון מביא קרבן, אין מתכפר להן עון השבועה כלו שנאמר לא ינקה ה'. **אין לזה נקיון מדין שמים עד שיתפרע ממנו על השם הגדול שחלל**, שנאמר וחללת את שם ה' אלהיך אני ה', **לפיכך צריך אדם להזהר מעון זה יותר מכל העבירות**.

עון זה מן החמורות הוא כמו שבארנו בהלכות תשובה, **אף על פי שאין בו לא כרת ולא מיתת בית דין, יש בו חלול השם המקודש שהוא גדול מכל העונות**.

4 שם: "בתורה ובנביאים ובכתובים מצינו שהשבת שקולה כנגד כל המצות שבתורה. בתורה דכתיב (שם טז, כח) עד אנה מאנתם לשמור מצותי ותורתי. וכתיב (שם כט) **ראו** כי ה' נתן לכם את השבת"; ובקרבן העדה: "ראו - משמע דעל שבת לחוד קאמר עד אנה מאנתם וגו' ולא על שאר עבירות שעשו מיום צאתם ממצרים כדכתיב וימרו על ים ביים סוף".

5 בלשונו של קרבן העדה: "וקאמר מוטב שיעבדו עבודה זרה משיחללו שם השם, שמע מינה דחלול השם קשה מכולן".

6 רש"י שם: "ואת שם קדשי לא תחללו - היינו **פרהסיא** שהרואה מזלזל בכבוד המקום".

בהמשך הסוגיה בקידושין (מ, א) מובא חומר נוסף לעבירת 'חילול השם' - שמקבל עונשו מיד, ושאם עוונותיו שקולים - עבירה זו מכרעת אותו לחובה:

אמר רבי אלעאי הזקן אם רואה אדם שיצרו מתגבר עליו, ילך למקום שאין מכירין אותו, וילבש שחורים ויתכסה שחורים ויעשה כמו שלבו חפץ, **ואל יחלל שם שמים בפרהסיא...**

תנן התם: **אין מקיפין בחילול השם**, אחד שוגג ואחד מזיד. מאי אין מקיפין? אמר מר זוטרא: **שאין עושים כחנווני**.⁷ [כלומר שנפרעין ממנו מיד - מ"א].
מר בריה דרבנא אמר: לומר, **שאם היתה שקולה - מכרעת**.⁸ [דינו מיד לחובה - מ"א].

וכן בספרי (האזינו שכח):

יקומו ויעזרכם יהי עליכם סתרה, על הכל הקדוש ברוך הוא מוחל, **על חילול השם פורע מיד**.

גם התשובה על חילול השם על פי התלמוד, קשה וחמורה מכל שאר העבירות (יומא פו, א):

עבר על עשה ושב - אינו זו משם עד שמוחלין לו, שנאמר שובו בנים שובבים. עבר על לא תעשה ועשה תשובה - תשובה תולה, ויום הכפורים מכפר... עבר על כריתות ומיתות בית דין ועשה תשובה - תשובה ויום הכפורים תולין, ויסורין ממרקין... **אבל מי שיש חילול השם בידו - אין לו כח בתשובה לתלות, ולא ביום הכפורים לכפר, ולא ביסורין למרק. אלא כולן תולין, ומיתה ממרקת.**

וכן באבות דרבי נתן (נוסחא א, ט):

חמשה אין להם סליחה: המרבה לשוב, ומרבה לחטוא, והחוטא בדור זכאי, וחוטא על מנת לשוב, **וכל מי שיש בידו חלול השם**.

7 רש"י שם: "המקיף לאדם פעמים רבות וגובה כל הקפותיו יחד, אין עושיין כך מלמעלה למחללי השם **אלא נפרעין מיד**".

8 רש"י שם: "שאם היתה - כף המאזנים שקולה ויש באחד העונות חילול השם מכריע את הכף לחובה והאי מקיפין לשון עיוני כמו אין מקיפין בבועי (חולין מו, ב) אקפינהו ואידמו (חולין נ, א) שמקריב זו אצל זו ומעיין אם דומות".

אמירות רבות בחומר חילול השם נמצאות בתלמוד ובמדרשים, כדוגמת המדרש (ויקרא רבה [וילנא], אחרי מות כב, ו):

מצינו שויתר הקדוש ברוך הוא על ע"ז ולא וויתר על חילול השם. ומנין שויתר הקדוש ברוך הוא על עבודת כוכבים שנאמר (יחזקאל כ, לט) ואתם בית ישראל כה אמר ה' אלהים איש גלוליו לכו עבדו וכתוב (שם) את שם קדשי לא תחללו עוד.

יתר על המשמעות הערכית של חילול השם, לפי הבבלי והירושלמי יש בחילול השם גם משמעות הלכתית. כך אבדת גוי מותרת אבל "במקום שיש חילול השם, אפילו אבידתו אסורה"⁹, "כל מקום שיש חלול השם אין חולקים כבוד לרב"¹⁰, "כל המביא את הרבים לידי חילול השם צריך נידוי"¹¹.

זאת ועוד, מדייק הספרא, אדם העומד בפני חילול השם חייב למסור את נפשו (ספרא אמור ח, תחילת ט, ד):

ולא תחללו... ממשמע שנאמר 'ולא תחללו' אמור קדש¹² וכשהוא אומר ונקדשתי - מסור את עצמך¹³ וקדש שמי, יכול ביחידי תלמוד לומר בתוך בני ישראל המרובים.

קידוש השם גדול מחילולו

לאור המשקל הרב מאד שיש לאיסור זה יש לשאול מדוע אומר רבי הושעיה¹⁴ בירושלמי (קידושין ד, א)¹⁵ שמצוות קידוש השם גדולה מחילולו:

ר' אבא בר זימנא בשם ר' הושעיה גדול הוא קידוש השם מחילול השם. בחילול השם כתיב (דברים כא, כג) לא תלין נבלתו על העץ. ובקידוש השם כתיב

9 בבא קמא קיג, ב; ירושלמי בבא קמא ד, ג.

10 ברכות יט, ב; סנהדרין פב, א; שבועות ל, ב.

11 ירושלמי תענית (ג, י), ירושלמי מועד קטן (ג, א).

12 "ממשמע שנאמר ולא תחללו שומע אני. שאמור בזה קדש את שם ה', שאם לא יקדש שמו יתברך הרי הוא מחלל, ולמה אם כן נאמר ונקדשתי" (קרבן אהרן שם).

13 "כלומר שאפילו שיהיה לו שום מכריח לחלול שהוא להעביר על המצוות, מסור עצמך וקדש" (קרבן אהרן שם).

14 רבי אבא בר זימנא הוא אמורא ארץ ישראל בדור הרביעי, תלמידו של רבי זירא. כנראה רבי הושעיה הוא רבי אושעיא (אלף והא מתחלפות), אמורא ארץ ישראל בדור הראשון, תלמיד רבי חייא שערך יחד עימו את הבריתות.

15 מופיע גם בירושלמי סנהדרין ו, ז; ובמדרש במדבר רבא נשא ח, ד.

"מתחלת הקציר עד נתך מים עליהם"¹⁶ מלמד שהיו [שאלו ובניו - מ"א] תלויין [על חומות בית שאן - מ"א]¹⁷ מששה עשר בניסן עד שבעה עשר במרחשון, והיו העוברים והשבים אומרים מה חטאו אלו שנשתנית עליהן מידת הדין. והיו אומרים על שפשטו ידיהן בגרים גרורים.¹⁸ אמרו מה אם אילו שלא נתגיירו לשם שמים ראו היאך תבע הקדוש ברוך הוא את דמן, המתגייר לשם שמים על אחת כמה וכמה. הרבה גירים נתגיירו באותה שעה. הדא הוא דכתיב "ויספר שלמה את כל האנשים הגרים ויעש מהם שבעים אלף נושא סבל ושמונים אלף חוצב בהר" (דברי הימים ב, ב טז-יז).

"שבעבור שלא יתחלל כבוד ה' כתוב לא תלין נבלתו על העץ, וכאן בעבור קידוש ה' שילמדו איך ה' שומר גרים" (מהרז"ו במדבר רבא ה, ד) הותר. ובקרבן העדה (שם) **"בדבר שיש בו קידוש השם וחילול השם כהא דמיייתי בסמוך, לא דחינן מצוה דקידוש השם מפני חילול השם"**.

אמנם מצוות קידוש השם גם היא נוראה במעלתה,¹⁹ אך סברת רוב בני האדם להעדיף 'לא להפסיד' מאשר 'להרוויח'.²⁰ על פי אותו היגיון רוב בני האדם יעדיפו שלא לעבור עבירה מאשר לקיים מצווה, ובוודאי כאשר תוך כדי עשיית המצווה - עובר על עבירה חמורה של חילול השם. על פי סברה זו עדיף היה שלא לעבור על חילול השם מאשר לעבור ולקדש שם שמיים. נברר במאמר זה את דברי רבי הושעיה, מדוע איסור חמור של חילול השם נדחה מפני קידוש השם.

16 שמואל ב כא, ט - י: "וַיִּתְּנֵם בְּיַד הַגְּבָלְעִינִים וַיִּקְיָעֵם בְּהַר לִבְנֵי הַ' וַיִּפְּלוּ שְׁבַעֲתָם יְחָד **וְהָמָּה הַמָּתוּ בַיָּמִי קָצִיר בְּרָאשֵׁינִים בְּתַחֲלַת קָצִיר שְׁעָרֵי:** וַתִּקַּח רִצְפָּה בַת אִיָּה אֶת הַשִּׁק וַתִּשְׂהוּ לָהּ אֶל הַצֹּר מִתַּחֲלַת קָצִיר **עַד נִתְּן מֵיַם עֲלֵיהֶם מִן הַשָּׁמַיִם** וְלֹא נִתְּנָה עֹף הַשָּׁמַיִם לָנוּחַ עֲלֵיהֶם יוֹמָם וְאֶת חֵיט הַשָּׂדֶה לְלֵלָה:" שמואל א לא, ט - יב.

17 שהרג שאול את נוב עיר הכהנים, שהיו מספיקין לגבעונים, מים ומזון (יבמות עח, ב). לולי הגמרא אפשר היה לומר שחטא שאול שעבר על השבועה שנשבע יהושע לגבעונים (יהושע ט), ונחשב כחילול השם שעבר על השבועה (ויקרא יט, יב): "וְלֹא תִשָּׁבְעוּ בְשֵׁמִי לְשָׂקֵךְ וְחִלַּלְתָּ אֶת שֵׁם אֱלֹהֶיךָ אֲנִי ה'".

19 פסחים נ, א: "הרוגי מלכות אין אדם יכול לעמוד במחיצתן".

20 ראה ויקיפדיה 'תורת הערך' (Prospect theory): תאוריה המתארת התנהגות אנושית בקבלת החלטות תחת תנאי אי-וודאות. התורה פותחה על ידי דניאל כהנמן ועמוס טברסקי ולה שימושים רבים בפסיכולוגיה חברתית ובכלכלה התנהגותית. בעקבות פיתוח התורה הוענק פרס נובל לדניאל כהנמן. אחד מהאלמנטים היסודיים שלה הוא **שבעת קבלת החלטה אנשים שוקלים רווח והפסד בצורה לא סימטרית. לפי התיאוריה, בני אדם נוטנים משקל יותר גדול להפסד מאשר לרווח, ולכן יפחדו יותר להפסיד מאשר לא להרוויח**. מסקנה זו נוגדת תאוריות המבוססות על התנהגות אנושית רציונלית הנובעת ממודלים מתמטיים שבהם להפסד ולרווח ערך ומשקל זהה.

מוטב שתעקר אות אחת מן התורה ויתקדש שם שמים בפרהסיא

גם בבבלי (יבמות עט, א) מופיעים דברים כעין אלו אך במטבע לשון שונה:

ויקח המלך את שני בני רצפה בת איה אשר ילדה לשאול... ואת חמשת בני מיכל בת שאול... ותקח רצפה בת איה את השק ותטהו לה אל הצור מתחלת קציר עד נתך מים עליהם מן השמים ולא נתנה עוף השמים לנוח עליהם יומם וחית השדה לילה. והא כתיב: לא תלין נבלתו על העץ!

אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יהוצדק: **מוטב שתעקר אות אחת מן התורה ויתקדש שם שמים בפרהסיא**, שהיו עוברים ושבים אומרים: מה טיבן של אלו? הללו בני מלכים הם, ומה עשו? פשוט ידיהם בגרים גרורים, אמרו: אין לך אומה שראויה להדבק בה כזו, ומה בני מלכים כך, בני הדיוטות על אחת כמה וכמה! ומה גרים גרורים כך, ישראל על אחת כמה וכמה! מיד נתוספו על ישראל מאה וחמשים אלף.

כל הראשונים על הבבלי מסבירים שמוטב שתעקר אות אחת לשעה ולזמן קצוב ולא יתחלל שם שמים בפרהסיא²¹ - ואפשר לעקור משום עת לעשות לה' הפרו תורתך²², או משום דהוי דין מלך²³ לעומת הבבלי, אמירתו של רבי הושעיה בירושלמי היא כללית ועקרונית: גדול קידוש השם מחילול השם.

21 חדושי הריטב"א (שם): "ומהדרינן מוטב שתעקר אות אחת מן התורה ואל יתחלל שם שמים בפרהסיא. פירוש **שכל הוראת שעה ולמגדר מילתא שרי** ובית דין מכין ועונשין שלא מן התורה, ואין זו עקירה ממש אלא שתעקר לפי ראות בני אדם קאמר"; בית הבחירה למאירי (שם): "אף על פי שלא ניתנה רשות לעקור דבר מן התורה אפילו באצבע קטנה **מכל מקום להוראת שעה מותר** הרי שדוד בשעת המגפה התיר שבעה בני שאול לגבעונים להסיר המגפה", וכן כותב המהר"ל בחידושי אגדות במקום. וכן פוסק הרמב"ם ממרים פרק ב, ד: "ויש לבית דין לעקור אף דברים אלו לפי שעה... שאפילו דברי תורה יש לכל בית דין לעקרו הוראת שעה".

22 ראה גיליוני הש"ס במקום, על פי תמורה יד, ב: "כתוב אחד אומר כתוב לך את הדברים האלה, וכתוב אחד אומר כי על פי הדברים האלה, לומר לך דברים שעל פה - אי אתה רשאי לאומרן בכתב, ושכתב - אי אתה רשאי לאומרן על פה. ותנא דבי רבי ישמעאל: כתוב לך את הדברים האלה - אלה אתה כותב, אבל אין אתה כותב הלכות... ודרשי הכי: עת לעשות לה' הפרו תורתך, אמרי: מוטב תיעקר תורה, ואל תשתכח תורה מישראל".

23 רמב"ם מלכים ג, י: "יש למלך רשות להרוג ולתקן העולם כפי מה שהשעה צריכה". עיין שם אבן האזל האומר שגמרא זו היא מקורו, וכן בדבר יעקב ליבמות עט, א.

הגדרת חילול השם וקידוש השם

מצאנו בתנ"ך, בספרות חז"ל וההלכה חמישה הגדרות לחילול השם. שלושה מביא הרמב"ם (ספר המצוות, לאוין סג):

שהזהירנו מחלול השם... והוא אמרו יתעלה (אמור כב) ולא תחללו את שם קדשי. **והעון הזה ייחלק לשלשה חלקים...**

החלק האחד הכולל, שכל מי שבקשו ממנו לעבור על דבר מן המצוות בשעת השמד והיה האונס מתכוין להעביר בין מצוות קלות בין מצוות חמורות, או מי שיבוקש ממנו שיעבור על עבודה זרה או גילוי עריות או שפיכות דמים ואפילו שלא בשעת השמד, **הנה הוא חייב להתיר נפשו וייהרג ואל יעבור... ואם עבר ולא נהרג כבר חלל את השם ועבר על לאו זה.**²⁴ ואם היה זה ברבים כלומר בעשרה מישראל כבר חלל את השם ברבים ועבר על אמרו יתעלה ולא תחללו את שם קדשי, וחטאו גדול מאד. אבל אינו לוקה מפני שהוא אנוס... **והחלק השני... שיעשה אדם עבירה אין תאוה בה ולא הנאה אבל יכוין בפעולתו המרד ופריקת עול מלכות שמים**²⁵ הנה זה גם כן מחלל שם שמים ולוקה. ולפיכך אמר (קדושים יט) ולא תשבעו בשמי לשקר וחללת את שם אלהיך כי זה מכוין להכעיס בזה הענין ואין הנאה גשמית בזה.

והחלק המיוחד הוא **שיעשה האדם ידוע במעלה והטוב, פעולה אחת תיראה בעיני ההמון שהוא עבירה** ושאינ דמיון הפועל ההוא ראוי לנכבד כמוהו לעשות **אף על פי שיהיה הפועל מותר הנה הוא חלל את השם.**²⁶ והוא אמרם (יומא פו, א) היכי דמי חלול השם כגון אנא דשקילנא בשרא מבי טבחא ולא יהיבנא דמי לאלתר רבי פלוני אמר כגון אנא דמסגינא ארבע אמות בלא תורה ובלא תפלין.

24 סנהדרין עד, א; פסחים נג, ב; ספרא אחרי מות ת, יג, יד; וכן שם ט, ד - ה; וכן במשנה תורה לרמב"ם, יסודי התורה ה, ד.

25 וכן במשנה תורה לרמב"ם (יסודי התורה ה, י): "כל העובר מדעתו בלא אונס על אחת מכל מצוות האמורות בתורה בשאט בנפש להכעיס הרי זה מחלל את השם... ואם עבר בעשרה מישראל הרי זה חילל את השם ברבים". וכן כותב הרמב"ם באגרת השמד.

26 יומא פו, א. וכן במשנה תורה לרמב"ם יסודי התורה ה, יא. כך גם כותב הרמב"ם בהלכות תלמוד תורה ג, י: "כל המשים על לבו שיעסוק בתורה ולא יעשה מלאכה ויתפרנס מן הצדקה הרי זה חלל את השם ובזה את התורה וכבה מאור הדת". מסתבר שחילל השם בגלל הפער בין המצופה ממנו לבין התנהגותו. וכן מאריך באגרת השמד. חילול השם הזה נכון גם ביחס לגוי, כדוגמת הרמב"ם (מלכים ו, ה) "והואיל ובטעות נשבעו להן [ישראל לגבעונים - מ"א] בדין היה שיהרגו על שהטעום **לולי חלול השם**". יש לציין שהסמ"ג (לאווין ב) מביא בהגדרת חילול השם רק אופן זה של חילול השם.